

היתד והבאשה

מבקש אני כאן, להתייחס לנושא לא אסתטי, המעורר דחייה ואף גועל, שלא נהוג לדרוש בו רבים. למרות זאת חייבה אותנו ההלכה היהודית להתייחס לו במטבע של ברכה: "רופא כל בשר ומפליא לעשות", ואם ירצה ה', בעזרת גסטרואנטרולוגים ואורולוגים, נזכה בכך. בפרשתנו (כג, יג-טו) מצווה התורה שבפעילות ציבורית משותפת, נדע לשמור על האסתטיקה והבריאות המהווים שלבים בדרך אל הקדושה: "וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה - - וְיִצְאָתָּ שָׁמָּה חוּץ. וְיִתֵּד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזֻנֶיךָ [=חגורך]... וְחִפְּרָתָה בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צִאֲתֶיךָ... וְהָיָה מִחֲנִיף קְדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ עֲרֹת דָּבָר..."

אחד המימדים החשובים שבפעולת המקרא עלינו, נעוץ לא בתוכנו ההכרתי הישיר, אלא בעולם האסוציאציות שהוא מוליד בנו, ומתוך כך ביצירתה של שפה סימלית. אחת האסוציאציות הללו נולדה בעולמו המופלא של הראי"ה קוק, בעקבות הפסוקים שהובאו לעיל. בהערותיו ל"שיר השירים" (עולת הראי"ה ב, עמ' ג), מתייחס הראי"ה לספרות, ובעצם לאומניות כולן. דרך יצירות אלו מוציא האדם אל הפועל "כל המושגים הרוחניים, המוטבעים בעומק הנפש האנושית". מעמקים אלה טהורים הם, "וכל זמן שחסר גם שרטוט אחד הגנוז בעומק הנפש, שלא יצא אל הפועל, עוד יש חובה על עבודת האמנות להוציאו". עלינו לפתח את אותם המטמונים הגנוזים. "מכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בְּשִׁמְיִם" (שבת פח ע"ב), והדים לדיבורים אלה גנוזים במעמקי הנפש האנושית. אמנם כן, יש אבק המצוי לשטיח התודעה, אבק שפרויד חקר, מבלי להבין שעמוק הרבה יותר ישנם מעינות מים טהורים, עליהם התייחסו בצורות שונות, פסיכולוגים מאוחרים יותר, אברהם מסלאו וויקטור פרנקל למשל. "מובן הדבר, שרק את אותם האוצרות" - המטמונים הגנוזים - "שבהפתחם מבסמים הם את אויר המציאות, טוב ויפה לפתח". אולם, היתד יכול להתהפך. יש דברים הפורצים מפנימיותו של האדם "שקבורתם היא ביעורם, להם מתוקנת היתד שעל אזינינו לחפור ולכסות. ואוי לו למי שמשתמש ביתידו לפעולה הפכית, למען הרבות באשה", סירחון, צחנה.

אמנם כן, הספרות חייבת להתייחס ל"זעזועי הנפש... רגשי האהבה הטבעית, שנוטלת חלק גדול במציאות, במוסר ובחיים... "אבל בשמירה היותר מעולה מנטיה לצד השיכרון שיש באלה הרגשות, שמהפך אותם מטהרה טבעית לטומאה מנוולת", "מטהרה טבעית" האהבה, הארוס ל"טומאה מנוולת", הפורנוגרפיה, המתוארת בצורה אלגורית כ"באשה". אלא שהמאה העשרים לא הסתפקה באלגוריות ודימויים. היא "התקדמה" שלב נוסף והכניסה את הבאשה, פשוטה כמשמעה, להיכלי האומנות. צעד מהפכני ראשון נעשה על ידי דושאן ב-1917 שהציג

משתנה בתערוכת אמנות תחת השם "מזרקה", וזאת כדי לשנות את מושג האמנות. אני מרבה להרהר על כך, שהרי מהפכה זאת תרמה להביא את האמנות לידי אבסורד. רבים הם האנשים הטובים החושבים שהתיאטרונים והמוזיאונים הם המקדשים החילוניים של ימינו. בעקבות דושאן שומע אני את דברי רבן שמעון בן גמליאל: "שָׁאִין מְכַנְיִסִין מִי רַגְלִים בְּמִקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכְּבוֹד". אחרי ה"מזרקה" התמימה, באו פרקים מהפכניים הרבה יותר. במוסיקה הפופולארית, ה'punk', בו השתן, הצואה והקיא הפכו ביטויים אמנותיים חשובים. באמנות הגבוהה, הגיע לדעתי התהליך לשיא ב-1999 במוזיאון האמנות בברוקלין, בה הוצג קולאג' של אומן אנגלי, תמונה של ה'מדונה', הבתולה הקדושה לנוצרים ומעליה צואת פילים. אגב, בזול ניתן לעשות פרובוקציות על ידי חילול "הקודש" של מאמינים בדתות מסוימות. מעניין למה האמנות הקדושה והאמיצה יודעת יפה להשתמש ביתד כלפי עצמה, כשזה נוגע לאסלאם. ובין סוגריים, הא-ל שלי יודע להגן על עצמו, אלא שהוא צוחק על הפרובוקציות האינפנטיליות של אומנות שחזרה לעידן האנלי.

משפט סיום. השורש 'באש' עשיר יותר. איוב מאיים על עצמו (לא, מ): "תַּחַת חֶטֶה יֵצֵא חוֹחַ וְתַחַת שְׁעָרָה בָּאֶשֶׁה". מהפסוק הזה למד ר' הושעיה הדרכה חקלאית מעניינת (פסיקתא דרב כהנא י, ז): "למדתך התורה דרך ארץ. שדה שהיא מעלה חוחים יפה לזרעה חיטים, שדה שהיא מעלה באושים יפה לזרעה שעורה". ניתן לשער שהבאושים הם עשבים שוטים המעלים ריח רע. שוב למדנו דבר מופלא! יש באמנות יצירות גדולות, חיטה ושעורה ללחמנו הרוחני, אך יש בה גם עשבי בר, פרזיטים קטנים, המזנים את האמנות לפוליטיקה קצרת מועד: "וַיִּקְוּ לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בָּאֲשִׁים".